

Doç. Dr. M. A. Yekta Saraç, *Şeyhülislâm Kemal Paşazade: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, Risale Basın-Yayın Ltd., İstanbul 1995, 126 s.

1568-1534 yılları arasında yaşamış olan Kemal Paşa-zâde (İbn-i Kemal), Osmanlı Türkleri arasında yetişmiş tarihçi, âlim ve şeyhülislâmların en büyüklerinden birisidir. Yazarın da belirttiği gibi, Osmanlı Devleti'nin en parlak döneminde yaşayan Şeyhülislâm Kemal Paşa-zâde, devletin sahip olduğu ihtişam ile ilim hayatı ve ilim adamı arasındaki paralelliği aksettiren, İslâm'ın Türk milletine, Türk milletinin de İslâm dünyasına kazandırmış olduğu zirve şahsiyetlerdendir. İlk tahsiline baba ocağında başlayan İbn-i Kemal, önce aile mesleği olan askerliğe başlamış, II. Bayezid devrinde (1481-1512) genç bir sipahi olarak bir çok sefere katılmıştır. O, II. Bayezid'in maiyyetinde çıktığı Arnavutluk seferinde (1492), devrin meşhur âlimi Molla Lütfi'nin bütün ordu emirlerinden önce protokola dahil olduğunu görünce ilmiye sınıfına girmeye karar vermiş ve seferden döndükten sonra Edirne Dârü'l-hadis'inde müderris olan Molla Lütfi'nin derslerine devam etmeye başlamıştır. Devrin önde gelen âlimlerinden dersler alan Kemal Paşa-zâde kısa bir süre sonra müderrisliği başlamış ve sırasıyla Edirne Taşlık Medresesi, Üsküp İshak Paşa Medresesi, Edirne Üçşerefeli, Edirne Halebiye, İstanbul Semaniye Medreseleri ile Edirne Bayezid Medresesi'nde dersler vermiştir. Müderrisliğinin yanısıra önce Edirne Kadılığı, daha sonra da Anadolu Kazaskerliği görevlerinde bulunan Kemal Paşa-zâde, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında padişahın dikkatini çekmiş ve ilmiye sınıfının en yüksek rütbesi olan Şeyhülislâmlığa yükselmiştir (1525). Vefâtına kadar bu görevde kalmıştır.

Kemal Paşa-zâde, Şeyhülislâm sıfatı ile verdiği fetvâ ve devlet hizmetlerinin yanısıra tarih, edebiyat, dil ve islâmî konularda Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere irili-ufaklı üçyüzden fazla eser kaleme almıştır. Bir çoğu Arapça olan bu eserler arasında en önemlilerinden bir tanesi, Edirne'de müderris iken II. Bayezid'in emri ile yazmış olduğu *Tevârih-i Âl-i Osmân* isimli tarihidir. Millî tarihimiz için büyük bir hazine olan bu eserinde Kemal Paşa-zâde, olayları oldukça geniş ve ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

XVI. yüzyılda yetişmiş en büyük tarihçi, şair, âlim ve şeyhülislâm olan Kemal Paşa-zâde'nin eserlerinden bir kısmı neşredilmiş, hayatı, eserleri ve şahsiyeti hakkında pek çok kitap ve makale yazılmış, araştırmalar yapılmıştır. Ancak eserlerinin neşri, hatta tarihimiz ve kültür hayatımız için son derece önemli olan Türkçe eserlerinin yayımı dahi tamamlanamamıştır. Hayatı ve şahsiyetini konu edinen çalışmalarda da, yıllarca önce ortaya konan çalışmaların tekrarı ve hülâsası ile yetinilmiştir.

Doç. Dr. M. A. Yekta Saraç'ın yapmış olduğu bu çalışmada ise, Kemal Paşa-zâde'nin gerek hayatı ve şahsiyeti, gerekse eserleri ve edebî yönü açısından yeni ve orijinal bilgiler bulunmaktadır. Yazar, eserini kaleme alırken, Kemal Paşa-zâde ile ilgili daha önce yazılanları göz önünde bulundurarak bunlardan istifade etmekle birlikte mümkün olduğunca doğrudan kaynaklara ulaşmış ve verilen bilgileri, hatta atıfları teyid, ikmâl ve tashih etmiştir. Yine yazar, Kemal Paşa-zâde hakkında, gerek eski kaynaklarda ve gerekse yakın zamanda ortaya konan çalışmalarda verilen bilgileri mukayese ederek, eğer tenakuz varsa mümkün olduğunca tefsir ve telife çalışmıştır.

Bu ilmî düşünce ile kaleme alınmış olan eser iki ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci ana bölümde Şeyhülislâm Kemal Paşa-zâde'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiş; ikinci kısımda ise Kemal Paşa-zâde'nin bazı manzumelerinin tercümeleleri verilmiştir.

İçindekiler, Sunuş ve Bibliyografya listesinden sonra Kemal Paşa-zâde'nin hayatı, bir çok kaynak ve araştırmalara dayanarak geniş bir şekilde anlatılmıştır (s. 16-27).

Tefsirden felsefeye, dilden tarihe kadar pek çok konuda eser yazmış olan Kemal Paşa-zâde'nin bu çok yönlü şahsiyeti eserin 29-40. sayfaları arasında "Şahsiyeti" başlığı altında incelenmiş, burada Kemal Paşa-zâde'nin ilmî kişiliği yanında sosyal, siyasi ve dinî kişiliği de ele alınmıştır.

Osmanlı-Safevî mücadelesinde Yavuz Sultan Selim'in siyasetinde önemli rol oynayan Kemal Paşa-zâde'nin bu yöndeki çalışmaları "Kemal Paşa-zâde ve Yavuz Sultan Selim" başlığı altında ele alınmıştır (s. 41-46).

"Edebî Kişiliği" başlığı altında (s. 47-51), Kemal Paşa-zâde'nin edebî kişiliği ile ilgili tezkire ve diğer kaynaklarda verilen bilgiler bir düzen içerisinde nakledilmiş ve yazarın bu konu ile ilgili görüşleri özetlenmiştir. Bu bölümde Kemal Paşa-zâde'nin şairliği ve sanatkâr yönü ele alınmış, şiirlerinin Divan Edebiyatı'ndaki yeri açıklanmıştır.

Tarih ve edebiyat, dil ve islâmî konularda pek çok eser vermiş olan Kemal Paşa-zâde'nin eserleri 53.75. sayfalar arasında ele alınmış, burada Türkçe, Farsça ve Arapça eserler liste halinde verilmiştir. Yazar, Atsız'ın Kemal Paşa-zâde'ye ait olduğunu tespit ettiği ("Kemal Paşa-oğlu'nun Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul 1966; VII, İstanbul 1966) 19 adet Türkçe eserlerine ilâve olarak 14 adet kitap, risale ve mektup tespit etmiştir. Yine bu bölümde yazar, daha önceki çalışmalarda Kemal Paşa-zâde'ye atfedilen *Hadis-i Erbain* tercümesinin bir başka mütercime ait olduğunu ortaya koymuştur. Bu bölümde Kemal Paşa-zâde'nin 6 adet Farsça eseri ve çoğu risale olan 182 adet Arapça eseri olduğu tespit edilmiş, Atsız'ın yapmış olduğu çalışma ile karşılaştırılarak liste halinde verilmiştir.

Eserin 75.-85. sayfaları arasında, Kemal Paşa-zâde'nin Divan Edebiyatı için mühim olan Türkçe eserlerinden Divan'ı, Yusuf ve Zeliha Mesnevisi, Kafiye

Risalesi, Nasayih, Usulname, Kaside-i Bürde ve Manzum Tercümesi, Kaside-i Tantaraniye ve Manzum Tercümesi ile Tevârih-i Âl-i Osmân ayrı ayrı incelenmiş, bu eserler hakkında yapılan çalışmalar ortaya konulmuştur.

Eserin 87. sayfasında Kemal Paşa-zâde'nin Vasiyetnâmesi, 88. sayfasında Düstur-ı Ekrem İbrahim Paşa'ya gönderdiği mektup sureti, 89-91. sayfalarda da İran Seferi için verdiği fetvanın tercümesi yer almaktadır.

M. Yekta Saraç'ın bu çalışması *Kaside-i Bürde*'nin Manzum Tercümesi (s. 93-110), *Kaside-i Tantaraniye*'nin Manzum Tercümesi (s. 111-118) ve Kemal Paşa-zâde'nin Yavuz Sultan Selim için yazmış olduğu *Mersiye* (s. 119-126) ile son bulmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin en parlak döneminde yaşayan Şeyhülislâm Kemal Paşa-zâde'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında yapılmış çalışmaların sonuncusu olan bu eserin Türk tarih ve kültürü ile Türk dili ve edebiyatı sahalarında çalışan araştırmacılar için önemli bir müracaat kitabı olacağı inancındayım. Osmanlı Türkleri arasında yetişmiş Şeyhülislâm, şair ve tarihçilerin en büyüklerinden birisi olan Kemal Paşa-zâde'nin gerek hayatı ve şahsiyeti, gerekse eserleri ve edebî yönü açısından yeni ve orijinal bilgiler bulunan bu eserin sonuna, daha sonraki baskılarda bir İndeks konulması sanırım yararlı olacak ve eserden istifadeyi kolaylaştıracaktır.

Fahamettin BAŞAR

SURAIYA FAROQHÎ, *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich. Vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts.* (Ortaçağlardan 20. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Yaşam). München 1995. 402 S. (+ 14 Resim + 4 Harita).

Ticaret ve iktisad tarihinden yaşam ve kültür tarihine, köylerden kentlere, mimâriden güzel sanatlara, düğün ve şenliklerden ziyafet sofralarına, tarikat tarihi, derviş ve tekkelerden Hac yollarına ve Mekke'ye kadar uzanan çok geniş bir yelpazede birbirinden değerli ve özgün çalışmaları ile Osmanlı tarihine ölümsüz katkılarda bulunan Süreyya Faruki'nin bu son eseri, ancak uzun yıllar süren çalışmalarla oluşabilecek bir bilgi birikimin mahsülüdür ve Osmanlı kültürünün, toplumsal yapısının ve yaşanan günlük hayatının henüz yazılmamış ve el atılmamış konuları ve ayrıntıları ile ilgili olarak, mevcut literatürdeki boşluğu dolduran müstesna yerini şimdiden almış bulunmaktadır. Eser, çok sayıda alt başlıklarla, üç büyük *Bölüm*'de onbir, *Giriş*'de iki ve *Sonuç*'da bir olmak üzere toplam 14 kısımdan oluşmaktadır.